

heid van de oudste tijden af voor velen behouden. Was dit determinisme eenmaal de kern van de materialistische dogmatische wereldhypothese, nu deze voor onzen tijd overwonnen kan genoemd worden, openbaart het determinisme zich toch ook in het psychisch-monisme, de theorie, welke op het oogenblik meer en meer aanhangers wint en in verbreiding in wijsgeerige kringen het dualisme dreigt voorbij te streven. Het blijkt echter, dat het determinisme volstrekt niet met dwingende noodzakelijkheid uit het causaliteitsbeginsel af te leiden is, maar zijn ontstaan te danken heeft aan een algeheele objectivering van de noodzakelijkheid, waarmede men veronderstelt, dat de verschijnselen uit elkaar voortvloeien.

Het determinisme heeft echter een totaal andere beteekenis in het systeem van het psychisch-monisme, dan dit vroeger bij het materialisme het geval was. Zooals HEYMANS ¹⁾ uiteenzet, houden de natuurwetenschappelijke theorieën voor het materialisme de geheele waarheid in of tenminste de op het oogenblik zoo groot mogelijke benadering daaraan „für den psychischen Monismus dagegen beziehen sie sich bloss auf eine besondere und relativ zufällige, durch unsre sinnliche Organisation mitbestimmte Abspiegelung der eigentlichen Wirklichkeit, welche diese Wirklichkeit zwar vertreten kann, aber nicht abbildet. Für ihn ist also auch die Naturgesetzlichkeit, sowohl die empirisch gegebene, wie die hypothetisch hinzugedachte, eine blosser Abspiegelung der psychischen Kausalität, diese ist nicht von jener, sondern umgekehrt jene von dieser abhängig zu denken“. We zien hier het oorzakelijk verband voor de psychische verschijnselen algeldig gedacht, de natuurwetten slechts als schijnbaar opgevat.

Al deze feiten en nog vele analoge, welke men daarbij zou kunnen voegen, wijzen erop, dat, wil men zich eenige klaarheid verschaffen omtrent ons standpunt inzake het causaliteitsbegrip en de causaliteit in de natuur, we genoodzaakt zullen zijn de verschillende onderdeelen van het causaliteitsbeginsel nader te beschouwen.

Vóór alles beschouwen we den tijdelijken samenhang van oorzaak en gevolg wat nader. Volgens HUME is er tijdelijke prioriteit van de oorzaak en hoewel dit

**Tijdelijke
aanraking.**

¹⁾ HEYMANS. In Sachen des psychischen Monismus Zeitschr. f. Psychol. 1912, S 267.